

TAM-REVY

Meddelanden från TAM-Arkiv. Nr 2/2010

Tema: Arbetslivets förändring

Kan du vissla Johanna? s. 4

Till lättjans lov? s. 16

Den första TV-utsändningen s. 18

Liv i förändring, arbetslivets omvandling

Problem med en bristfällig livserfarenhet är något som kan lösas med tiden, med egna erfarenheter i "livets skola", men förutsättningen är att man kommer till ökad insikt om sig själv och den verklighet som är t.ex. arbetslivets värld, alltså en klarare och nyktrare syn på tillvaron.

Den goda skönlitteraturen kan hjälpa en människa ett bra stycke på väg, om man bara försöker uppöva sin inlevelseförmåga i de olika personskildringarna och försöker analysera dem efter läsningen. Via litteraturen kan man också få grepp om arbetslivets villkor och krav.

Eftersom jag själv kom från en s.k. proletär miljö, med en pappa som i nästan hela sitt liv arbetade på valsverket i Oxelösund, låg det närmast till för mig att läsa våra bästa proletärförfattares verk, Ivar-Lo Johansson, Jan Fridegård, Vilhelm Moberg, Josef Kjellgren, Martin Kochs, Eyvind Johnsson och Harry Martinsons böcker. Jag noterade att de två senare författarna trots sin proletära bakgrund inte var några typiska "arbetarförfattare" utan de övergav denna speciella genre och motivkrets och blev, kan man säga, både mer allmängiltiga och personliga, var och en på sitt sätt. Efter Ivar Lo-Johanssons självbiografiska serie läste jag Jan Fridegårds "Jag, Lars Hård" och "En natt i juli", som jag upplevde som starka, bittra och fräna med bitisk humor.

Den störste av alla s.k. proletärförfattare som jag mötte i min ungdom var ryssen Maxim Gorkij. Jag insåg att han hade betytt mycket för de svenska proletärförfattarna. Gorkijs självbiografiska böcker "Min barndom", "Min ungdom" och "Mina universitet" tillhörde världslitteraturen och var enligt min mening mästerverk.

Jag inser idag att böcker får man utbyte av i proportion till ens egen mottaglighet och mognad. När jag läser detta nummer av TAM-Revy så bekräftas samma sociala och ekonomiska orättvisor som återfinns i proletärförfattarnas livsskildringar. Inspirationen till detta nummer fick jag av konferensen "Arbete, livsval och ideal" som hölls på Arbetets museum den 12-13 november 2009.

I detta nummer läser jag Helena Kåks skildring av de olika förutsättningarna för barn med olika social bakgrund och deras inträde på arbetsmarknaden, deras förväntningar och krav. Eva Blomberg och Anette Karlsson analyserar förändringarna på arbetsmarknaden och de sociala konsekvenser detta får för löntagarna. Nya krav och en anpassning till dessa är ledorden. Jag läser också

om hur arbetslivet börjat låna ord från artist- och konstnärsvärlden. Idag är det ett ideal för frilansare och entreprenörer i Stockholm att vara kreativ och förälskad i sitt arbete. "Det här är inte ett jobb, det är en passion" som en barchef säger i Kristina Lunds artikel.

Andra bidrag tecknar bakgrunden till denna förändring i synen på arbetet. Tomas Malinszewski visar hur den svenska folkhögskolan haft en dubbel funktion – att utbilda för arbetslivet samtidigt som den alltid haft en demokratisk ambition att stimulera till deltagande i det offentliga samtalet. På senare tid har det uppkommit en debatt om inte folkhögskolan alltför mycket rättar sig efter arbetsmarknadens krav och därmed riskerar att tappa sina rötter i ett demokratiskt patos.

I sin bok om fackförbundet FTF beskriver Carl-Magnus Grenninger hur arbetet alltmer har blivit ett personligt projekt och arbetsplatsen en blott tillfällig mötesplats. Sådana förändringar är också ett fackligt problem, hävdar Grenninger. Det beror på att den kollektiva samhörigheten som arbetslivet tidigare gav upphov till – något som var en av förutsättningarna för facklig organisering – minskat i betydelse.

Men vad händer med dem som inte kan eller vill efterlikna de flexibla skådespelare dagens arbetsliv kräver att vi ska vara? Medan många idag trycker på behovet av att starkare betona en arbetslinje har det också funnits de som stått för andra uppfattningar. Leif Jacobssons artikel om den i vårt land så kontroversielle forskaren Gunnar Adler-Karlssons teser om en basinkomst för alla medborgare får avsluta temat för detta nummer av TAM-Revy.

I min ungdom läste jag om svunna tiders arbetsvillkor genom proletärförfattarnas ögon. Idag är det många som inte längre läser dem. Det är synd. Kanhända har de något att lära oss om det aktuella arbetslivet och om våra levnadsbetingelser just nu. Vilka livets universitet – vilka lärdomar på gott och ont – måste dagens människor gå igenom och tillgodogöra sig för att klara sig i tillvarons villervalla?

Lars-Erik Hansen

Chef på TAM-Arkiv

TAM-REVY NR 2 • NOVEMBER 2011

Årgång 14

ISSN 1654-6997

Redaktör

Lars-Erik Hansen

I redaktionenLars-Erik Hansen, Leif Jacobsson,
Jim Löfgren (bildredaktör)**Grafisk form och layout**

Clou form/Madeleine Vestin

Tryck

Wallin & Dalholm Boktryckeri, Lund

OmslagsbildBild från Posttjänstemännens förening.
Källa: TAM-Arkiv.**Manusstopp till nästa nummer**

Planerat till 30 april 2011

TAM-Arkiv

Grindstuvägen 48-50, 167 33 Bromma

Telefon: 08-54 54 15 60

Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7

TAM-Arkiv**1 december 2010
TAM-ARKIVS MEDLEMMAR**

Akademikerförbundet SSR
 Civilekonomerna
 DIK
 Fackförbundet ST
 Farmaciförbundet
 Finansförbundet
 Förhandlings- och samverkansrådet (PTK),
 Försvarsförbundet
 Försäkringstjänstemannaförbundet (FTF)
 Journalistförbundet
 Kyrkans Akademikerförbund (Kyrka)
 Lotsförbundet
 Lärarförbundet
 Lärarnas Riksförbund (LR)
 Naturvetarna
 Nordiska Finansanställdas Union (NFU)
 Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR)
 Polisförbundet
 SKTF
 Skogs- och lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF)
 Svenska Folkhögskolans Lärarförbund (SFHL)
 Svenska Läkaresällskapet
 Sveriges Fartygsbefälsförening (SFBF)
 Sveriges Ingenjörer
 Sveriges Tandläkarförbund
 Teaterförbundet (TF)
 Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)
 Tull-Kust
 Unionen
 Vårdförbundet
 Yrkesföreningen Miljö och Hälsa (YMH)

I DETTA NUMMER

Redaktören har ordet	2
Kan du vissla Johanna? Att söka jobb på tre minuter	4
Arbetsliv och vuxenblivande i förändring	6
Det föränderliga arbetslivet – att följa sitt hjärta	8
Folkbildning, offentligt skolväsende och arbetsliv – med polska ögon ...	10
Om läkarsekreterares och postkassörers yrkesidentiteter	12
FTF jubilerar – 10 år från seklet jämnt	14
Till lättjans lov? Professor Gunnar Adler-Karlsson och basinkomsten	16
Månadens dokument: Den första TV-utsändningen	18

I Dagens Nyheters ekonomidel berättas det om följande händelse: "På scenen står Lena Strömberg som är 48 år och en av 260 sökande som har kallats till SJ:s audition på Wallmans salonger i Stockholm."

Kan du vissla Johanna?

Att söka jobb på tre minuter

I dagspressens arbetsannonser efterfrågas personer som kan sjunga och framträda – och det är ju inget konstigt om det är artister som söks. Men de som efterfrågas ska arbeta som servitriser vid ett julbord. Deras utbildning som servitris räcker inte utan de ska också ha andra förmågor. Som citatet ovan visar arbetar också SJ med att låta de sökande till arbete som tågvärdar genomgå audition där de ska visa att de vågar framträda på en scen: "Om du vågar gå upp på en scen vågar du också ta de initiativ som du måste göra i en svår situation på ett tåg, säger han (SJ:s direktör Håkan Ahl)."

Men vad händer med arbetskollektiven när människor på tre minuter ska visa sin individuella potential och slå ut sina konkurrenter på detta sätt? Vilka förmågor prioriteras idag på bekostnad av andra? Ska vi alla bli estradörer?

Förändrade arbetsvillkor

Sociologen Richard Sennett anser att det långsiktiga planerandet har gett vika för kvartalskapitalismens tillfällighetskaraktär med kortsiktigt tänkande och förhållningssätt. Privatiseringar, nya organisationer och förändrade arbetsvillkor har i grunden omskapat villkoren på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden är mer flexibel och individualiserad vilket medför att kraven ökar på indivi-

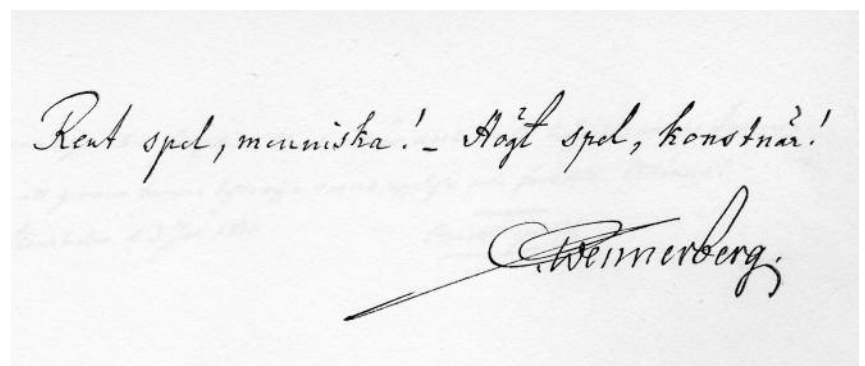
den. Detta innebär att han eller hon ständigt ska visa sin potential och flexibilitet. Sennett beskriver det som en jakt på talanger där den potentiella förmågan, den sociala kompetensen och den rätta personligheten blir viktigare än de faktiska meriterna. Det är löftet om kommande arbetsförmåga och leveranser som avgör anställningsbarheten. Sociologen Zygmunt Bauman behandlar också det individualiserade samhället och de förändrade arbetsvillkoren och skriver att "Arbetsplatsen upplevs som en campingplats, som man bara stannar några få nätter på och kan lämna när som helst om de bekvämligheter som erbjuds inte levereras..."

Skådespelaryrket har liknande drag

Men är detta verkligen något nytt?

Jag vill här göra en jämförelse med skådespelaryrket under den första hälften av 1900-talet för att visa vissa liknande drag. Artisternas särskilda kunskap handlar om hur väl de tolkar, gestaltar och bär upp samtidens problem och föreställningar. Deras yrkesposition och status handlar om prestationer i offentlighetens ljus som kräver offentligt erkännande. Deras status vilar delvis på en maktposition utifrån andras seenden, bedömningar och erkännanden.

Skådespelaryrkets villkor i början av 1900-talet handlade om att bli upptäckt och att våga gripa tillfället. Denna process utgick från hur inflytelserika teaterdirektörer och regissörer valde ut artister till olika produktioner, uppsättningar och filmer. Med populärpressens utbredning utvecklades dessutom ett ömsesidigt beroende och artistyrket flätades

Ur skådespelaren och teaterchefen Gustaf Fredrikssons (1832-1921) minnesalbum. Teaterförbundets arkiv, TAM-Arkiv.

samman med mediebranschen. Ju kändare artister desto mer medialt intresse. Denna synlighet medförde både större publik och ökade efterfrågan.

Yrkets karaktär kantades emellertid av osäkra villkor, korta produktioner, byte av arbetsplats samt individuella kontrakt och stora löneskillnader. Succéer och medialisering skapade nya framgångar samtidigt som fiaskon ödelade karriärer. Att springa runt som B-skådis eller som utsorterad på auditioner blev mångas lott. Yrkets karaktär handlade också om att artisterna måste positionera sig i förhållande till andra artister genom att relatera sig till en mentor för att därigenom öka sina chanser i förhållande till regissörer/direktörer. Detta krävde flexibilitet, exponering och social kompetens. De måste ständigt visa sina talanger och potentiella förmågor.

Yrkets villkor och karaktär kan jämföras med hur dagens arbetsmarknad förändras i riktning mot offentliga utväljandeprocesser där de arbetssökande måste uppträda för att få en chans till arbete. De måste framstå som lovande talanger. De måste också lära sig att hantera dels offentlig kritik, dels reflektera över processen, vilket inte är olik hur en del TV-program fungerar:

”Det var pirrigare än jag trodde. Man är som en av ’Idol’-deltagarna som vill ha finalplats. Jag vill också ha finalplats men jag gjorde inte lika bra ifrån mig som idolerna”, säger Lena Strömberg efter sin audition.

Det handlar om att bli utvald och låta sig väljas. Meriterna blir allt mindre värda när tre minuters uppträdande upphäver utbildning, kunskap och erfarenhet. Och vilka sorteras egentligen ut? Riskerar inte diskriminering att bli ett användbart verktyg för att sortera ut folk?

Fundamental samhällsförändring

Richard Sennetts sociologiska analys tar fasta på en fundamental samhällsförändring och öppnar för att se strukturer och mönster. Jag

Skådespelerskan Eva Dahlbeck bakom masken. Vad händer med dem som inte är de skådespelare dagens arbetsliv i allt högre grad kräver att vi ska vara? Pastellporträtt av Carl Eric Proft. Teaterförbundets arkiv, TAM-Arkiv.

har här försökt ge en inblick i artisternas arbetsvillkor för att se hur våra egna förändras i riktning mot ”artistifiering”. Idag anlitas konsulter och headhunters när högre befattningar ska tillsättas vilket gör tjänsteutlysningar meningslösa eftersom det är nästintill omöjligt för andra att få ett sådant arbete. Att bli minister, generaldirektör i staten eller rektor för en högskola handlar om att bli utvald (på oklara grunder). Det är inget arbete man söker. Arbetslösa och arbetssökande till lägre befattningar coachas idag och får lära sig att agera och framträda för att stå redo för att bli utvald –

om de har tur. Också inom arbetet sker en kontinuerlig utväljandeprocess med årliga utvecklingssamtal, utvärderingar och bedömningar där vi alla förväntas delta med att framhäva våra talanger och potentialer. Detta kräver social kompetens men framför allt kräver det att vi alla ständigt ska vara beredda på att prestera, leverera och konkurrera samt visa våra potentialer och charmiga personligheter. Vi har alla blivit som artister på en allt mer flexibel arbetsmarknad.

Av Eva Blomberg

docent i historia vid Södertörns högskola

Arbetsliv och vuxenblivande i förändring

Att ta steget in i arbetslivet är en avgörande händelse i en ung människas liv. Samtidigt har villkoren för detta inträde förändrats mycket genom samhällets globalisering och individualisering. Hur de unga ser på dessa villkor beror mycket på vilken socioekonomisk bakgrund de har, menar forskaren Helena Kåks.

Det tar allt längre tid för unga människor att etablera sig på arbetsmarknaden. Trenden är tydlig i hela västvärlden. Ökade utbildningskrav och en förändrad och många gånger osäker arbetsmarknad bidrar till förändringen. Men den vittnar också om ett genomslag för nya ideal och livsval. Ytterst handlar den om förändrade villkor för att stå på tröskeln till vuxenlivet. Det är idag inte längre självklart vad det innebär att bli och vara vuxen.

Sofia och Emelie – två ungdomar

Som forskare har jag följt en grupp ungdomar under en tioårsperiod, från sista terminen i årskurs nio genom gymnasietiden och vidare in i den period då de börjar se sina vuxna liv ta form. Två av de ungdomar jag följt är Sofia och Emelie. Vid en första anblick ser de båda ut som två typiska representanter för den utveckling jag skisserat ovan. Efter gymnasiet har både Emelie och Sofia under en följd av år varvat olika jobb, kortare utbildningar och arbetslöshet. Sofia har också rest en del. Men det är på ytan som deras liv ter sig lika. Orsakerna till att ingen av dem ännu etablerat sig skiljer sig mycket.

Emelie var redan när jag träffade henne första gången som 15-åring inställd på att klara sig själv. Hon ville så snabbt som möjligt skaffa sig en utbildning som inte skulle vara för lång. Hon såg för sig jobb, hus och att kunna bilda familj. Så blev det inte. Emelie hade i själva verket mycket svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden. Och utan en varaktig försörjning är det nästan omöjligt för henne och hennes sambo att bygga upp ett fungerande vardagsliv och att planera för framtiden. I Emelies fall spelade det också stor roll att hennes sambo som är från Mellanöstern fick vänta över fem år på uppehållstillstånd. Emelie och Hamid kunde länge inte planera för en gemensam framtid.

Sofia förklarade som 15-åring att hon ville passa på att se sig om i världen, prova nya saker, testa gränser. Den inställningen höll hon sedan fast vid. "Att rota sig är min värsta mardröm", sa hon som 22-åring. Oviljan att "bli fast" handlade både om att undvika alla typer av materiella bindningar i form av bostad och ägodelar, och om att aktivt söka nya upplevelser. Resandet var för Sofia sinnebild för förnyelse och ut-

veckling. Tankar på ett traditionellt familjeliv fanns visserligen någonstans – men i en framtid så abstrakt och långt borta att den var svår att prata om. Som 25-åring bodde och arbetade Sofia i ett av Sveriges nordiska grannländer. Hon hade börjat fundera på att kanske utbilda sig, men till vad? För även om Sofia sade sig inse att hon någon gång måste skapa sig en mer stabil tillvaro, så hade hon fortfarande svårt att se hur den skulle kunna se ut.

De samtal jag förde med Emelie och Sofia visade tydligt att den förlängda ungdomstid som de båda representerade kan ha helt olika orsaker. I Emelies fall var förlängningen ofrivillig. Hon ville inget hellre än att ta steget ut i vuxenlivet fullt ut. I Sofias fall var det frivilligt. För henne var den förlängda ungdomstiden ett ideal. Emelie och Sofia är olika som personer men skillnaderna i förhållningssätt har också socioekonomiska orsaker. En del av de andra ungdomar jag intervjuat framhåller i likhet med Sofia vikten av att våga kasta sig ut i det okända, och framhåller den öppna framtiden som sitt ideal. De vill skjuta upp alla avgörande beslut så länge som möjligt

just för att ”ha alla möjligheter kvar”. Gemensamt för dessa ungdomar är att de har den grundtrygghet som följer av tillräckliga ekonomiska, sociala och kulturella resurser. För flera andra av ungdomarna råder det omvända förhållandet. Grundläggande osäkerhet i form av exempelvis en uppväxt under små ekonomiska omständigheter och ett svagt socialt nätverk får dem att i första hand sträva efter trygghet. Den som saknar grundläggande trygghet idealiserar inte osäkerhet och drömmer inte om en öppen framtid.

Ungdomstiden allt längre

I hela västvärlden ser vi alltså en tydlig tendens till att ungdomstiden blir allt längre. Den kryper nedåt i åldrarna – barn blir ungdomar tidigare – och den förskjuts senare – allt fler unga skjuter frivilligt eller ofrivilligt upp vuxenlivet. En annan förändring är att övergången mellan ung och vuxen blir mer och mer komplex. Sambandet utbildning-jobb-familjebildning blir allt mindre

självlkärt. Ungdomsforskare använder beteckningen ”jojo-övergångar för att beskriva hur många ungdomar istället under längre perioder varvar studier, resor, arbete och kanske arbetslöshet.

Två starka utvecklingsdrag som bidrar till att forma denna utveckling är ökad globalisering och ökad individualisering. Det är två tendenser som kan verka motstridiga, men som i själva verket är tätt sammanlänkade. Globalisering skapar en komplexitet som ställer stora krav på individen. Var och en måste orientera sig i en allt mer sammansatt värld. Individualisering handlar inte om att individen inte har varit viktig tidigare, utan om en process där enskilda människor blir mindre beroende av sociala band och mindre bundna av olika traditioner, historien. För individen innebär det fler möjliga framtider och färre färdiga lösningar – men också krav på fler aktiva val. Det sker trots att förutsättningarna för att ta det ansvaret på sätt och vis minskar. Världen blir

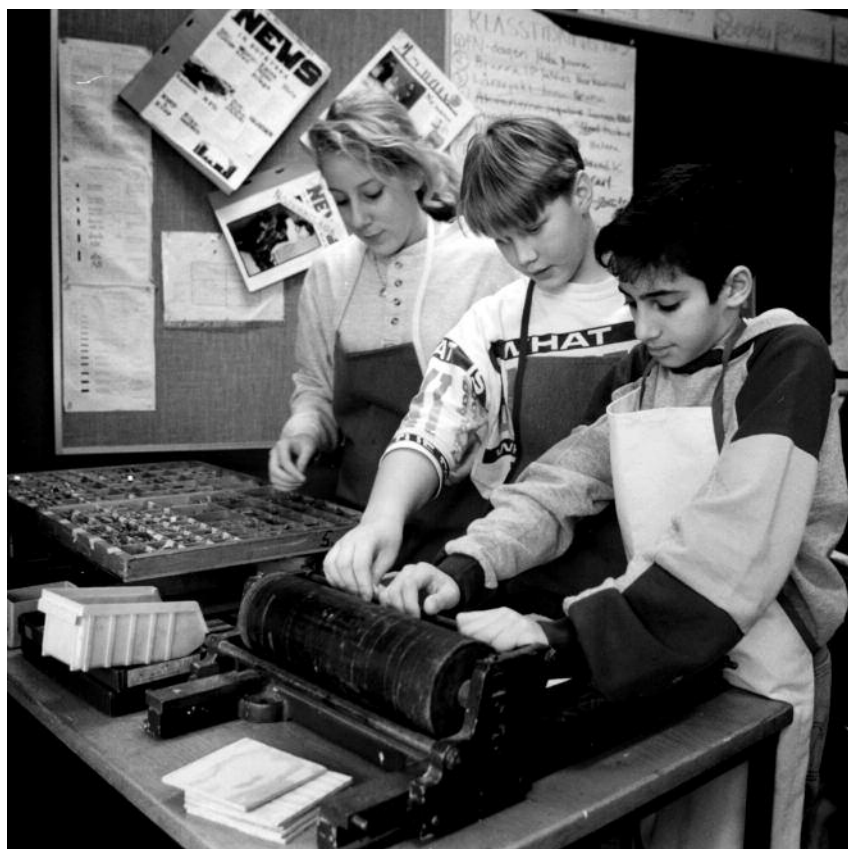
ju allt mer sammansatt och svårare att överblicka, vilket gör det svårare att orientera sig i den.

Det här får som vi sett långtgående konsekvenser för den som står på tröskeln till arbetslivet. Kulturella föreställningar om att vi lever i ett individualiserat samhälle går igen hos många unga människor. De får en enskilda ungdomars funderingar över vad just de vill. De återspeglas också i deras oro över att inte veta vad de vill, och i deras sätt att lägga framtiden på sina egna axlar. Individualisering framstår bland många ungdomar som den yttersta normen. Att göra ”rätt” och vara ”normal” handlar i hög grad om att vara en fri individ som gör sina egna val. Det innebär inte att man alltid är säker på vad man vill. Det fria valet har en baksida i form av osäkerhet och ambivalens. Samtidigt är det viktigt med en kritisk blick. Unga människor har färre ”färdiga” lösningar att lita till i meningen inte lika lätt att följa i mammas och pappas fotspår in i vården, in i industrin. Samtidigt finns det en mängd andra upptrampade fotspår att gå i. Ungdomar ägnar sig fortfarande i hög grad åt att reproducera sina föräldrars värderingar och yrkesval. Som vuxna ser vi gärna vissa sorters val som reproduktion, andra som individuella fria val – fast det kanske handlar om reproduktion där också.

I alla händelser är steget ut på arbetsmarknaden avgörande i den process som det innebär att bli vuxen. Arbetet är centralt därför att det ger tillträde till flera andra arenor som också brukar förknippas med att bli vuxen, som en egen bostad, möjligheter att försörja en familj och att resa och utöva olika fritidsintressen. Arbetet ger också självständighet och oberoende på ett personligt plan. Och vuxenhet handlar om båda dessa saker – om möjligheter att självständigt forma sitt vardagsliv och om personlig autonomi.

Av Helena Kåks

fil.dr vid Dalarnas forskningsråd

Ungdomar i aktion. Lärarförbundets arkiv, TAM-Arkiv.

Vilken inställning har den urbana arbetaren till sitt yrkesliv, vilken kulturell kompetens krävs för att nå framgång? Etnologen Kristina Lund har studerat en urban arbetskraftselit i Stockholm – egna företagare, entreprenörer, konsulter och frilansare inom tjänste- och kunskapssektorn.

Det föränderliga arbetslivet – att följa sitt hjärta

Vad skapar mening, vilka är strategierna och drivkrafterna bakom dessa människors arbete? Nordiska museet har en lång tradition av att studera arbete och liv i Sverige. På 1800-talet var det bonden som stod i fokus, på 1900-talet ingenjören och på 2000-talet är det sannolikt en person som lever upp till ett förändrat arbetsliv. Ny teknik, nya kommunikationssätt, avregleringar och nya marknader förändrar arbetslivet och ställer nya krav på människor.

Enligt den amerikanske sociologen Richard Sennett ställer arbetslivet idag krav på oss att vara rörliga, flexibla, förändringsbenägna, effektiva, projektorienterade och att kunna navigera i det instabila, flyktiga och kortsiktiga.

Urban elit

Personerna som står i fokus för den här undersökningen, som inleddes 2005, kan sägas tillhöra en urban elit, en slags urbana arbetare. De är egna företagare, entreprenörer, konsulter och frilansare verksamma i kvalificerade tjänste- och kunskapsföretag inom branscher som mode, media, mat, marknadsföring, design, IT och management i Stockholm. Varför just Stockholm? I huvudstaden finns en resursstark, urban medelklass med en kulturbärande roll vars arbete och vardag det finns

anledning att studera. En mängd nya yrken som få kunde föreställa sig för tio, femton år sedan är idag vanliga i framför allt urbana miljöer som Stockholm. Yrken som återfinns inom så kallade kreativa näringar och yrken där personen själv har fyllt dem med innehåll i motsats till färdigformulerade arbeten. Stockholm är landets kommunikationsnav, tillväxtmotor och dessutom nod i ett internationellt nätverk. Här samlas kapital – ekonomiskt, kulturellt, socialt och kreativt. Här finns uppdragsgivare, arbetstillfällen och människorna som utgör nätverken.

Urban Worker – annons från MQ. Källa MQ.

Förutom intervjuer och deltagande observation har jag dessutom studerat föreställningar och ideal som lyfts fram i medierna. Där framträder en tydlig bild. Den ideala urbana arbetaren är rörlig och ständigt på väg, kan hantera kaos och förändring, är kreativ och passionerad, har mod och är inte rädd att lämna en trygg anställning för att istället starta eget. Dessa ideal överensstämmer väl med intervjupersonernas berättelser. Några återkommande teman i såväl medieberättelserna som i samtalen med intervjupersonerna är relationer och nätverk, hjärta och passion, att äga sin tid och att skapa själva, rörelse och förändring. De berättar hur de får sina uppdrag via personliga nätverk, att de drivs av att förverkliga idéer och att arbeta med något av övertygelse. De vill vara kreativa. Gränserna mellan arbete och fritid, olika yrkesområden och platser är uppluckrade. De vill lägga upp arbetet efter eget huvud, de vill ha friheten att välja när de ska arbeta, hur och med vem. De vill vara sin egen chef. I filmen "The Social Network" som handlar om Facebook (svensk premiär oktober 2010) formulerar rektorn vid Harvard det så här: "Det är finare att hitta på ett jobb än att få ett jobb" (<http://www.pontusfrithiof.com/pontus/baren/>).

Kafé på Södermalm i Stockholm. Foto: Sandra Tysk.

Brinna för sitt arbete

Vikten av att vara passionerad och att brinna för sitt arbete, oavsett anställningsform, är ett önskemål från arbetsgivare som förekommer i platsannonser och när informanterna själva berättar om hur de ser på sitt arbete. Språkbruket och ordvalet säger något om tidsandan. Att vara passionerad är ett eftersträvansvärt tillstånd i vår tid, känslor är högt värderade i upplevelsesamhället och det emotionella blir ett sätt att sticka ut – bättre brinna än försvinna. Restaurang Pontus som ligger vid Stureplan i Stockholm tillhör Stockholms toppskikt. På deras hemsida beskrivs kärleken till cocktailblandning och barchefen säger: "Det här är inte ett jobb, det är en passion"

Näringslivet och arbetslivet lånar ord och värden från artist- och konstnärsvärlden. Talet om frihet, passion, kreativitet, känslor, intuition skapar associationer till Konstnären och Artisten. Att vara som en skapande och fri konstnärssjäl kanske är den kulturella kompetens som ett förändrat arbetsliv kräver. När arbetet organiseras på nya sätt krävs anpassning till de nya villkoren. Kanske är anpassningsbarhet då en framgångsstrategi. När till exempel fasta, trygga anställningar ersätts med tillfälliga, korta projekt blir det en kulturell kompetens att kunna hantera ständig förändring.

Kulturell kompetens är att kunna något utöver formell utbildning. Anpassningsbarhet, förändringsförmåga, att kunna röra sig mellan olika världar, att kunna kommunicera och nätverka är några exempel. Att leva

upp till de krav och villkor som företag och organisationer ställer på sina anställda och olika leverantörer är att ha – rätt – kulturell kompetens. Idag måste individen själv ta ansvar. Det gäller det mesta, inte minst arbetslivet. De ideal som framkommer i medierna och det som informanterna berättar i intervjuerna skulle kunna ses som ett följdriktigt svar på arbetslivets nya organisering, nya villkor och nya förutsättningar.

Av Kristina Lund

ekonom och etnolog, Nordiska museet

Internationell samverkan

Den 1-4 september 2010 deltog TAM-Arkiv i en internationell sammankomst om bl.a. fackliga organisationer och deras historia i Amsterdam. Arrangören var International Association of Labour History Institutions (IALHI). IALHI sammansluter arkiv, bibliotek, dokumentationscenter, musei- och forskningsinstitutioner från hela världen som är specialiserade på historia angående arbete och socialt liv. Till att börja med utgjordes IALHI övervägande av europeiska och nordamerikanska institutioner. Nu har IALHI 110 medlemmar från alla fem kontinenterna. I år stod The international Institute of Social History i Amsterdam som värd för arrangemanget. TAM-Arkiv hade då möjlighet att presentera sitt nya webbprojekt om lärarnas historia: www.lararnashistoria.se.

Naturvetarna ny medlem i TAM-Arkiv

TAM-Arkivs senaste medlem är Naturvetarna, som är ett förbund inom SACO. Förbundets medlemskap i TAM-Arkiv innebär att dess arkiv inom den närmaste framtiden kommer att föras över till oss. Eftersom arkivmaterialet även inkluderar förbundets föregångare rör det sig om handlingar som går ända tillbaka till 1930-talet. För studiet av professionerna inom det naturvetenskapliga området torde dessa arkiv vara av stor betydelse eftersom de är ganska outforskade.

Nytt material om jämställdhet

Det är vanligt att forskare som besöker TAM-Arkiv har ett intresse för genusfrågor. Det är därför av stor betydelse att vi i dagarna, som en komplettering till TCO-S, arkiv fått in material från ett projekt: "rörande lönefrågor utifrån ett jämställdhetsperspektiv". TCO-S studerade tillsammans med andra organisationer under 1980- och början av 1990-talet detta område. Samarbetet sträckte sig även utanför TCO-familjen. Detta material kan ingå i ett studium av lönesättningen utifrån ett jämställdhetsperspektivet.

Folkbildning, offentligt skolväsende och arbetsliv – med polska ögon

Hur ter sig den svenska folkhögskolan i en främmande betraktares ögon? Tomasz Malinszewski är en polsk forskare som analyserat vår egen folkhögskolas historia. Resultatet har blivit ett mycket läsvärt inlägg om såväl denna unika undervisningsform som arbetslivets förändring.

Under sin 142-åriga historia har den svenska folkhögskolan genomgått stora omdaningar. Mycket har blivit annorlunda. Det som varit beständigt är folkhögskolans engagemang för folkbildning och dess demokratiska patos.

Skiftningarna har hängt samman med förändringar i förhållandet mellan folkhögskolorna, det offentliga skolväsendet och deras roll i samhället – inte minst arbetslivet. Analysen av folkhögskolans funktion mot bakgrund av samhällsförändringarna är ett viktigt tema i boken: ”Den svenska folkhögskolan: En betraktelse från andra sidan Östersjön”. Skriften är en omarbetning av en tidigare – i Polen framlagd – doktorsavhandling om den svenska folkhögskolan.

Den svenska folkhögskolans uppgift har varit dubbel: den har dels velat fostra till ett självständigt tänkande i demokratisk anda samtidigt som den förberett människor för arbetslivet. Ibland har syftena varit motsägelsefulla. Ursprungligen var folkhögskolorna belägna på landsbygden för att fostra delar av den jordbrukande befolkningen som nyligen fått rösträtt. Att kunna lära bondeungdomen att klara sina nya politiska uppdrag var en del av de första uppgifterna för folkhögskolan. Majoriteten av eleverna förväntade

sig tre saker: att bli en upplyst medborgare, en duglig politiker samt att utvecklas till en modern lantbrukare.

Folkhögskolans historia – i fem kapitel

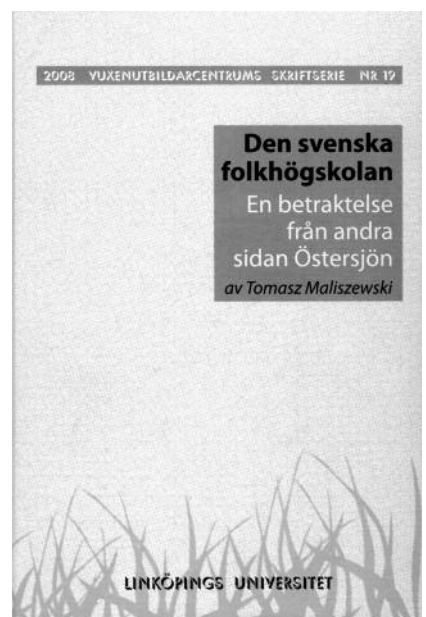
”Den svenska folkhögskolan” beskriver folkhögskolans historia i fem kapitel. I denna recension kan endast ges ett axplock av bokens mycket analytiska innehåll. Det första kapitlet beskriver den svenska folkhögskolans ”barndom” mellan 1868 till krigsslutet 1918.

Under denna första period kom gradvis ett ökat antal elever från urbana miljöer. Allt fler folkrörelser – frikyrkan, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen – såg dagens ljus. Inte minst arbetarungdomen kom att spela en stor roll för folkhögskolans verksamhet. Arbetarrörelsen hade svårt att rekrytera ett bra ledarskap. Folkhögskolan blev ett sätt att skola de fackliga och politiska företrädarna så de blev kapabla att fullgöra sina uppdrag. Fakta visar att f.d. folkhögskoleelever kom in i riksdagen i samtliga val från och med slutet av 1910-talet med ett maximum i början av 60-talet.

Under nästa tidsperiod – 1918 till 1969 – upphörde folkhögskolan definitivt att verka som motståndare till det svenska skolväsendet. Folkhögskolorna blev då en utbildnings-

väg som kompletterade det allmänna utbildningssystemet och erbjöd medborgarna möjligheten att välja en annan utbildningsbana, som också accepterades och understöddes av staten.

För de flesta som på 1920- och 30-talen ville arbeta inom yrken som krävde minst realskola men som inte hade tillgång till en sådan skolgång fanns folkhögskolan som en alternativ möjlighet till lärdom. Många människor som senare blev sjuksköterskor, poliser, kontorsanställda eller folkskollärare hade skaffat sig de

Tomasz Malinszewskis bok om den svenska folkhögskolan.

Slöjdundervisning på folkhögskolan Önnestad. Bild från svenska folkhögskolans utställning i S:t Louis 1904. SFHLs arkiv, TAM-Arkiv.

nödvändiga förkunskaperna genom folkhögskolan. Den fungerade alltså som ett alternativ till det allmänna skolväsendet. Under de ekonomiska kriserna på 1920- och 30-talet kom folkhögskolorna att erbjuda program utformade för arbetsmarknadens behov.

Om perioden efter 1968 handlar ett annat kapitel. Efter den ekonomiska krisen på 1990-talet har det egentligen endast funnits en enda begränsning för de olika folkhögskolorna verksamhet: det är konkurrensen med andra utbildningsanordnare. Konkurrensen på utbildningsmarknaden kan medföra en risk för att verksamheten kommersialiseras på ett sätt som skulle strida mot den ursprungliga folkhögskolans idéer. Men samtidigt kan senare tiders utbildningskonkurrens ha bidragit till en höjning av utbildningens kvalitet. "Progressiv folkhögskola" hette för övrigt ett initiativ på 70-talet som syftade till ett återknytande till de ursprungliga demokratiska idealen. Framför allt yrkade man på att lektionerna åter

igen skulle ägnas åt aktuella politiska och kulturella frågeställningar i landet eller det lokalsamhälle där folkhögskolan låg.

I den sista delen "På tröskeln till det nya årtusendet: en ny etapp i folkhögskolans utveckling?" diskuterar Malinszewski dagens situation. Författaren är optimistisk: varje generation måste självständigt fylla de gamla folkhögskoletankarna med nytt innehåll: "O, du Skola för livet!" utropar Malinszewski. Men de minskade anslagen då, är inte de ett problem? Författaren sätter denna diskussion i relation till de polska folkhögskolornas betydligt sämre finansiella situation. Under de senaste åren har folkhögskolan där fått ungefär hälften av den summa som i Sverige anslås för folkbildning. Trots allt ser han med viss avund på den svenska folkhögskolans läge: "synpunkt beror på den punkt där man sitter" lyder ett polskt ordspråk.

Lärdomar för Polen?

Vilka slutsatser drar Malinszewski av den svenska folkhögskolans historia?

Med sin polska blick upptäcker han lärdomar för Polen och länderna i öst. Polen har nämligen också en lång folkhögskoletradition. Redan vid sekelskiftet 1900 kom idéerna till Polen. Visserligen kan man inte få människor knutna till folkhögskolor utanför Sverige att endast överta lösningar härifrån. Men han menar ändå att den svenska erfarenheten – hur folkhögskolorna kunnat bibehålla en viktig ställning i vår utbildningsverksamhet – ändå borde ha något att lära andra folk. Den svenska folkhögskolans historia kan alltså måhända sprida hopp också till andra delar av världen!

Litteratur

2008. *Tomasz Malinszewski: Den svenska folkhögskolan: En betraktelse från andra sidan Östersjön.* Linköpings Universitet.

Av Leif Jacobsson

Medarbetare på TAM-Arkiv och fil.mag i antropologi

Varför försvinner vissa yrkesgrupper medan andra lever kvar? Enligt Anette Karlsson står en av orsakerna att finna i yrkesidentiteten. Postkassör och läkarsekreterare är två administrativa serviceyrken med många likheter. Men medan läkarsekreterarna finns kvar och utvecklar sin yrkesroll hör postkassörsyrket numera historien till...

Om läkarsekreterare och postkassörers yrkesidentiteter

Åren 2004-05 intervjuade jag för min avhandling ett 40-tal läkarsekreterare och postkassörer (varav de senare arbetade antingen på Svensk Kassaservice eller på Postcenter efter Posten AB:s dåvarande uppdelning). Jag gick också igenom tidigare forskning om kontorsyrken och diverse textmaterial, bl.a. en del av de arbetslivsberättelser som TAM-Arkiv och Postmuseum samlat in under främst 1990-talet. Ett övergripande syfte var att titta närmare på yrkesidentiteter i yrken som varit utsatta för omfattande och långvarigt förändringstryck. Den här artikeln utgår från avhandlingen, men för en lite bredare diskussion kring resultaten.

Administrativa serviceyrken med likheter

Både postkassör och läkarsekreterare är administrativa serviceyrken. De har många likheter som är typiska för sådana. De har också en mycket stor andel kvinnor. Jämfört med många andra slags yrken finns det relativt lite forskning om dem. De har ofta en otydlig eller tvetydig mellanställning, både i verklighe- tens organisationer, utifrån olika teoretiska perspektiv, och i populärkulturens bilder av yrkena. Detta har bidragit till att de inte alltid betraktas som yrken ”i sin egen rätt”, var-

för jag menar att det är extra intressant att ställa frågor om just yrkesidentitet. Sist men inte minst har de varit föremål för omfattande förändringar de senaste 20-25 åren – eller rättare sagt både konkreta förändringar och diverse förslag och förutsägelser om framtida förändringar. Tanken bakom dessa har ofta varit att arbetsuppgifterna som de utför är sådana som andra yrkesgrupper eller kunder/klienter allt mer borde kunna sköta själva med hjälp av ny teknik. Dels av rena besparingsskäl, men också som ett sätt att få bort vad man kan se som alltför underordnade eller enformiga arbetsuppgifter och yrkespositioner.

Det finns också en skillnad mellan de båda som är särskilt intressant här. Postkassörsyrkets innehåll utvidgades under 1980- och 90-talen genom ett allt bredare utbud av bank- och posttjänster. Detta övergick gradvis under 90-talet i en period av nedskärningar, avskaffande av den tidigare grundliga internutbildningen, och så småningom också drastiska minskningar av arbetsinnehållet genom uppdelningen på två separata organisationer. Yrket var på god väg att rationaliseras bort redan när jag inledde avhandlingsarbetet även om framtiden då fortfarande var ganska oklar. Svensk Kassaser-

vice, där de flesta arbetade efter omvandlingen av postkontorsnätet i början av 2000-talet, lades dock slutligen ner under 2009 och i början av 2010 meddelades att också postcentren (numera Företagscenter) ska avvecklas. Läkarsekreterarna har däremot hittills i stort sett behållit sin plats inom vården trots återkommande diskussioner åtminstone sedan 80-talet om att datoriseringen kommer att göra dem överflödiga. Sett till yrket som helhet har arbetsinnehållet dessutom utökats, liksom möjligheterna till utbildning och fortbildning.

Kollektiva yrkesidentiteters betydelse

Vad kan man då säga om de kollektiva yrkesidentiteternas förutsättningar, innehåll, utveckling och betydelse mot bakgrund av de här förändringarna? Och finns det över huvud taget fog för att tala om yrkesidentiteter bland kassörerna och läkarsekreterarna? På senare år har ju ståndpunkten ofta framförts att såväl yrken som kollektiva identiteter spelar allt mindre roll i ett allt mer individualiserat och fragmentiserat arbetsliv.

Svaret på den sista frågan måste bli ja. Intervjuer och övrigt material visar nästan entydigt hur det finns en gemensam kärna av värderingar,

etiska normer och förhållningssätt i båda yrkena som utgör en grund för tydliga yrkesidentiteter. Om man bortser från sådana skillnader som kommer av kassörernas och sekreterarnas ganska olika arbetsuppgifter och arbetsvillkor bygger etiken och identiteten i båda fallen mycket på att dels vara så noggrann som möjligt, dels ge så bra service som möjligt – utan att gå till överdrift på någon av punkterna (t ex genom att vara småaktigt petnoga eller alltför underdånig). En ofta svår balansakt som handlar om att agera kompetent och professionellt på ett sätt man kan känna stolthet över och framhålla som en styrka inför andras ifrågasättande av såväl det egna arbetets som hela yrkesgruppens värde. Detta blir särskilt angeläget eftersom de gamla men seglivade stereotyperna om den här sortens yrken ofta anspelar just på överdriven noggrannhet eller tjänstvillighet: den mästrande postfröken eller kontorsdraken som slår ner på minsta fel, den hunsade kontorsslaven som plikttroget sköter alla lågstatusysslor ingen annan vill utföra, den kvinnliga sekreteraren som sitter i den manliga chefs-/doktors knä osv.

För postkassörerna var framför allt uppfattningen att man var en del av en sorts demokratisk samhällsinstitution till för att hjälpa alla (ofta kontrasterad mot de ”finare” bankerna där bara vissa slags kunder är välkomna) viktig för identitetsskapandet. Detta går tillbaka på ett äldre postalt ideal om ”allmänhetens tjänare” som aldrig riktigt försvann ur kassörskollektivets medvetande. Det skedde inte ens under det dryga decennium före millennieskiftet när Postens ledning satsade som mest på att alla skulle se sig som aktiva säljare och samtidigt allt hårdare dömde ut den dittillsvarande kassörskollen som byråkratisk och förlegad. Även inom den officiellt föreskrivna säljaridentiteten – som i och för sig många kassörer tog till sig åtminstone delar av – kunde

man försöka hitta utrymme att upprätthålla det äldre idealet om vad postservice borde gå ut på. När kassörsyrket sedan splittrades och arbetsinnehållet krympte försvann i stort sett förutsättningarna att identifiera sig som säljare. ”Levande bankomater” och ”vaktmästare” var besvikna benämningar som kassaservice- respektive postcenteranställda använde om sig själva. Yrkesidentiteten som servicegivare åt allmänheten gick dock fortfarande att hjälpligt falla tillbaka på, åtminstone tills den slutliga kontorsavvecklingen var ett faktum.

För läkarsekreterarnas del var framför allt bilden av ”framtidens läkarsekreterare” viktig för identitetsskapandet. Hon eller han, som inte nödvändigtvis behöver ha titeln läkarsekreterare, är en välutbildad expert på digital dokumenthantering och patientadministration, en självklar del av teamet på sin arbetsplats som inte räds att ta på sig nya avancerade uppgifter. Det hör till saken att läkarsekreterarna har ett särskilt yrkesförbund, LSF (Sveriges Läkarsekreterarförbund, från 2008 Läkarsekreterares och Sjukvårdsadministratörers Förbund) som sedan

länge har arbetat aktivt för en sådan förnyad (och mindre könsbunden) sekreterarroll. Denna skär sig dock, och kontrasteras, inte sällan mot äldre uppfattningar om att sekreterarens viktigaste uppgift är att helt enkelt skriva journaler eller att fungera som en viss läkares högra hand eller hela arbetsplatsens allt-i-allo. Ändå skulle man kunna säga att den nya expertrollen i grunden är en uppdaterad och professionaliserad version av ”spindeln i nätet” – en identitetsskapande metafor med lång tradition inom läkarsekreteraryrket (och andra sekreteraryrken) som ofta används både i mina intervjuer och i annat material. Gemensamt för de flesta läkarsekreterare oavsett ålder, bakgrund, arbetsplats, syn på yrkets uppgifter etc. är deras betoning av hur centralt deras arbete är för att vården som helhet ska fungera – åtminstone tills tekniken utvecklats på ett sätt som ännu inte uppnåtts och kanske aldrig kan åstadkommas.

Upprätthålla ett yrkes ställning

Det är svårt att uttala sig säkert om hur mycket en tydlig yrkesidentitet spelar in för att upprätthålla ►

Bild från Posttjänstemännens förening. Källa: TAM-Arkiv.

eller stärka ett yrkes ställning, och hur mycket som beror på faktorer (politiska, ekonomiska, tekniska, organisatoriska) mer eller mindre utanför yrkets kontroll. Samtidigt bör man inte underskatta betydelsen av ett medvetet identitetsarbete. Politiska, ekonomiska, tekniska och organisatoriska processer och beslut är trots allt beroende av människors socialt konstruerade uppfattningar av vad som är viktigt och värdefullt. En yrkeskår som med stöd i en tydlig kollektiv identitet kan presentera en övertygande gemensam berättelse om sitt existensberättigande har sannolikt större chanser att bevara det man vill bevara och förändra det man vill förändra inom yrket. Detta innefattar dock en känslig balansgång mellan att anpassa berättelsen efter samtidens ideal och ändå behålla det som ses som kärnpunkterna inom yrket – i de här fallen inte minst en kombination av noggrannhet och service som med ett enda ord kan sammanfattas som "omsorgsfullhet". Här hade postkassörerna en nackdel i och med att delar av deras omhuldade yrkesidentitet fr.o.m. 80/90-talen lätt kunde uppfattas som alltför omodern, särskilt inriktningen på att erbjuda personlig service även till marknadsmässigt och teknologiskt sett "svaga" grupper och på så sätt fylla en social funktion med uppenbar koppling till ett äldre välfärdsstatstänkande. Läkarsekreterarkårens moderniserande och professionaliserande identitet är ur den här synvinkeln lättare att legitimeras utåt i ett samhällsklimat som betonar ekonomisk effektivitet och snabbt anammande av ny teknik. Hur de kommer att klara balansgången på sikt är dock en fråga som bara framtiden kan utvisa.

Av Anette Karlsson

Fil.doktor i sociologi vid Göteborgs Universitet. Har skrivit avhandlingen "I moderniserings skugga? Om förändring och identitet i två administrativa serviceyrken", 2010.

FTF jubilerar – 10 år från seklet jämt

När startades FTF (facket för försäkring och finans)? Som med många fackföreningar kan man se det på olika sätt. Om FTF fyller 90, 65 eller kanske till och med 74 år beror på hur man definierar ett förbunds födelse.

Enligt en nyutkommen bok om förbundets historia – "90 år med FTF" – fyller alltså organisationen nittio. Enligt detta betraktelsesätt grundades FTF 1919. Detta år grundades nämligen två föreningar – *Försäkringstjänstemannaföreningen i Stockholm för försäkringstjänstemännen på försäkringsbolaget* och *Föreningen svenska livförsäkringsinspektörer för fälttjänstemännen*. Men det var ändå först 1945 som det nuvarande FTF bildades. Fram till denna tid hade FTF:s "ursprungsförbund" verkat parallellt, men de hade hela tiden kontakt med varandra.

Förbundet har tidigare givit ut två jubileumsskrifter: en vid sitt 50-årsjubileum och ytterligare en när FTF hade funnits i 75 år. År 2009 fyllde FTF 90 år och då beslöt förbundet att ge ut ytterligare en jubileumsskrift. Hade det inte varit naturligare att vänta tills förbundet fyller 100 år? Orsaken till att man inte väntade 10 år till var att chefredaktören för Försäkring och Finans, Carl-Magnus Grenning, snart skulle gå i pension. Förbundet tyckte att de skulle använda hans över trettioåriga kunskap om organisationen innan han slutar.

Eftersom förbundet har givit ut jubileumsskrifter över sin tidigare historia fokuserar boken på händelseutvecklingen under de senaste 15 åren. Detta för med sig att boken är

fylld med fakta och årtal. Det är svårt att dra långtgående slutsatser av skeenden och beslut som nyligen inträffat, menar Grenning.

Förbundet fyller alltså nittio år. Men kanske kan man hävda att det var 1936 som var föreningens ursprungår. Det var nämligen då som lagen om förenings- och förhandlingsrätt stiftades. Denna lag gav facklig verksamhet legal status. Alltså var 1936 ett viktigt år för FTF. Detta visar bara på hur olika man kan uppfatta ett fackförbunds födelse.

C-M Grenningers bok om FTFs historia.

Materialet till "90 år med FTF" har författaren funnit på TAM-Arkiv. Där har han hittat sina källor i form av verksamhetsberättelser, protokoll från riksstämmor och medlemstidningen. Dessutom har han genomfört sju intervjuer som redovisas i boken.

Fackliga teman

Grenningers historieskildring är indelad i åtta kapitel. Den speglar inte förbundets historia kronologiskt utan handlar om olika fackliga teman såsom "Löner, villkor och pensioner" och "Medlemmarnas arbetsvillkor". Boken ger mycket information om förbundet från en person som själv varit aktivt medverkande i dess utveckling. Men skildringen är måhända lite för faktsäckad för en person utan djupare kunskap om FTF. De intervjuer som återges ger lite mer liv åt skildringen, men enskilda människor kunde ha framträtt i större omfattning.

Detta hindrar inte att boken innehåller en hel del tänkvärda iakttagelser om arbetslivets förändring och om fackets situation. Något som gör att boken ibland kan vara intressant även för en bredare läsekrets. Enligt Grenningar har facket gått från att vara en kamporganisation till att

vara en serviceorganisation, med ambitionen att inom 24 timmar svara på telefonsamtal eller ett mail från en enskild person. Trots detta kanske inte tjänstemännen inom FTF alltid – ens historiskt – uppfattat sin organisation som någon "kamporganisation". Men samtidigt kunde en tveksamhet mot förbundet skönjas redan vid dess bildande. En samtida tidning skrev: "Då föreningens intressen äro av ekonomisk natur, torde det kunna ifrågasättas huruvida ett bolags krav på lojalitet hos tjänstemännen är förenligt med åtagandet att bevaka ett konträrt intresse".

Denna fackliga inriktning har utmanats av ett arbetsliv som med tiden blivit alltmer individualistiskt. Den anställda ses som en enskild människa som själv definierar, planerar och genomför sitt arbete. Arbetslivet har i ökad grad blivit ett personligt projekt och arbetsplatsen en blott tillfällig mötesplats. Sociala relationer är i och för sig mycket viktiga även idag. Men den speciella kollektiva samhörigheten och gemenskapen som arbetslivet tidigare varit en grundläggande förutsättning för har slagits sönder. Klyftan uppstår istället mellan dem som slås ut och de som är delar av ett arbets-

liv. Många grupper och individer saknar relationer till varandra. Sådana förändringar i det moderna arbetslivet är också ett fackligt problem. Utan att man har tillgång till gemensamma upplevelser på jobbet blir det svårare att kanalisera fackliga krav. Numera frågar sig alltför många människor inte vad facket kan göra för kollektivet utan vad medlemskapet ger en som enskild människa. Resultatet har blivit en negativ medlemsutveckling och att förbundet har fått en sämre ekonomi.

Det nya, mer individualistiska arbetslivet, har även haft konsekvenser på utbildningssidan. "Det svåra samtalet" – det individuella lönesamtalet – har blivit centralt för löntagaren. Alltsedan lönesamtalsmodellen infördes år 2000 har FTF anordnat lokala kurser för medlemmar om hur man som enskild individ ska förhandla om sin lön. Förbundet har också anordnat självförtroendehöjande kurser för medlemmarna inför lönesamtalen.

Vad handlar boken "90 år med FTF" om för övrigt? Naturligtvis innehåller boken information om olika sidor av FTF:s arbete från begynnelsen till nutid – inte minst är förbundets kamp för jämställda löner och arbetsvillkor värd att lyftas fram. Förbundet var dessutom tidigt ute med att välja in kvinnor i centralstyrelsen. Mycket annat också – både stor och smått – diskuteras i boken. En anekdot är att riksstämman år 1980 fattade beslutet att FTF skulle kräva ett temporärt datastopp för hela det svenska samhället för att få överblick över konsekvenserna av datoriseringen. Kanske en god idé men på denna punkt fick förbundet ringa framgång...

Litteratur

Carl-Magnus Grenningar. 90 år med FTF. Författaren, FTF och Premiss förlag 2010.

Av Leif Jacobsson

Medarbetare på TAM-Arkiv och fil.mag i antropologi

Bild från FTFs 50-årsjubileum 1969. Till vänster i bild FTFs dåvarande ordförande Maja Hurtig. FTFs arkiv, TAM-Arkiv.

Lever vi för att arbeta eller arbetar vi för att leva? Den frågan ställde professorn i samhällsvetenskap Gunnar Adler-Karlsson redan på 70-talet. Han skapade en debatt om framtidens arbetsmarknad som ännu är livlig på en internationell nivå.

Till lättjans lov?

Professor Gunnar Adler-Karlsson och basinkomsten

Arbetslivet står inför omvälvande förändringar. Pulsen, den teknologiska utvecklingen, öppnar möjligheter men innebär också en ovisshet för många. Kanske liknande ett fritt fall från ett höghus. Är den fulla sysselsättningens politik en framkomlig väg, eller är det kanske en ideologi – ett mantra för att skyla en samhällsutveckling i vilken alla inte kan få plats?

Gunnar Adler-Karlsson, som lutar åt det senare, hörde jag föreläsa någon gång på 80-talet på Stockholms universitet. Jag kan ännu i minnet återkalla hans karismatiska framträdande och speciella röst – lätt doçrande och retsam. Han är fortfarande verksam som skribent. Numera är han bosatt på Capri.

År 1977 utkom hans lilla skrift ”Tankar om den fulla sysselsättningen” i vilken han ifrågasatte den svenska modellens utgångspunkter. Han har senare fortsatt att driva sin tes även om hans forskning kommit honom att omvärdera andra ståndpunkter.

”Vad vi med alla krafter måste motsätta oss är uppfattningen att man kan vara vetenskapligt tillfreds med den konventionella självklarheten hos mycket allmänt godtagna värdeomdömen. Vetenskapens speciella funktion, synes det mig, är precis det motsatta, nämligen att ställa frågor om just de förhållanden, som

alldagligt tas för självklara” menade den legendariske samhällsforskaren Max Weber. Det är något av en devis för Adler-Karlsson också.

Full sysselsättning historiskt lovvärd

Även om Gunnar Adler-Karlsson menade att den fulla sysselsättningens politik historiskt varit lovvärd då den har tjänat till att upprätthålla en mer rättvis fördelning av arbetet har den senare fått en annan roll. Det finns ingen väg till ett arbete åt alla. Istället leder den tekniska utvecklingen – med en ofrånkomlig strukturell arbetslöshet som följd – till ett socialt utanförskap, ökade klyftor, kriminalitet och mer stress.

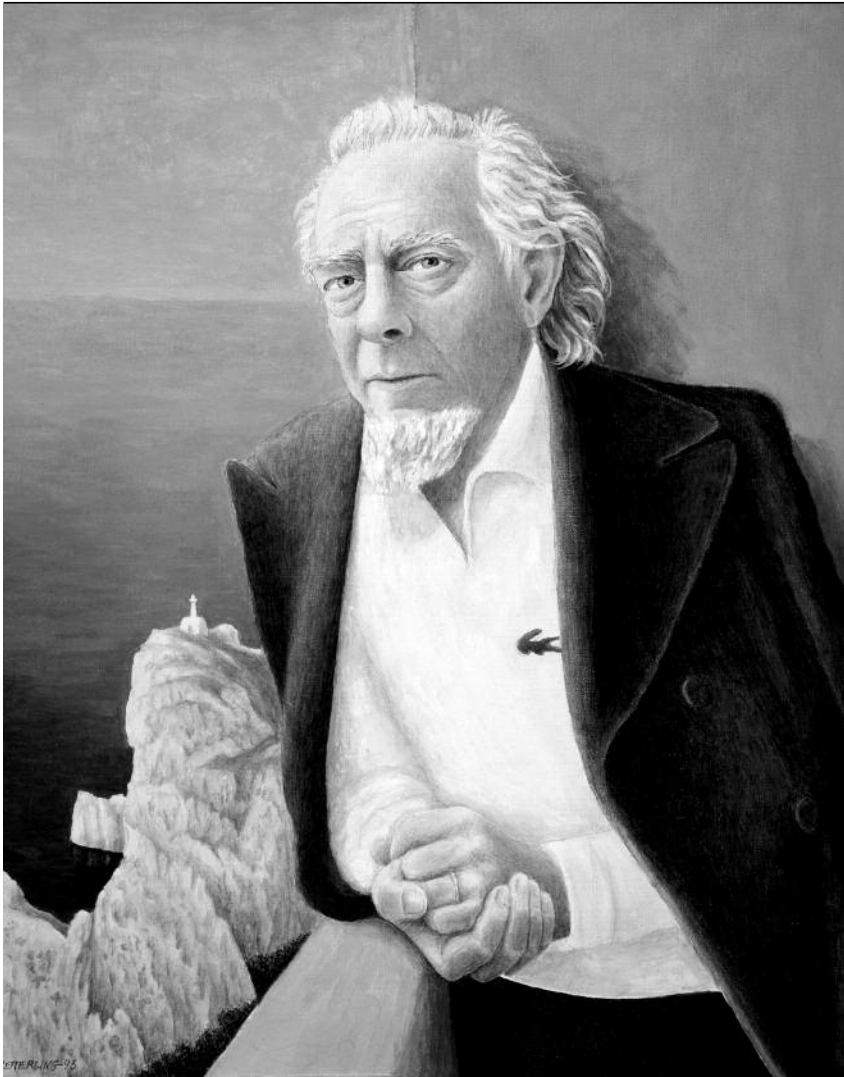
Kritiken utgår också från ett miljöperspektiv. Om två människor arbetar med en maskin för att framställa varor och vi uppfinner en maskin som kan göra arbetet på halva tiden ändras behovet av arbete. Endast den ena behövs. Om vi ändå håller fast vid en målsättning om bådadas fulla sysselsättning skapas en ekonomisk tillväxt – något som i sin förlängning leder till miljöförstöring och risk för resursbrist. Frågan är också i vilken utsträckning den ekonomiska tillväxten har lett till lycka. Adler-Karlsson hävdade istället att det i samhället – trots den materiella förbättringen – finns ett konstant missnöje. Det finns en ”klätterklass”

som hela tiden söker sig uppåt i karriärstegen. Även andra grupper har fått det bättre. Men eftersom människors relativa nivå i inkomst-, förnögenhets- eller konsumtionshierarkin är den samma leder de synbara framstegen inte till större lycka.

Istället för parollen om ”arbete för alla” förespråkade han en arbetsdelning enligt devisen ”något arbete åt alla istället för full sysselsättning åt några”. Idag är människors identitet i hög utsträckning kopplad till arbetet. Därför genomgår arbetslösa och nyblivna pensionärer – förutom att ofta givetvis dras med ekonomiska svårigheter – ofta en psykologisk kris till följd av själva det värde vi tillmäter arbetet.

Andra sidor av det mänskliga livet får också stå tillbaka om vi betonar arbetet alltför mycket. När får vi utrymme för lekbehovet? Även vuxna människor ägnar sig i alla kulturer åt kreativa verksamheter utan direkt praktiskt ändamål: exempelvis spel, dans och måleri. Den mänskliga samvaron är också viktig, liksom deltagandet i ett demokratiskt samtal. I det moderna industrisamhället har dessa aspekter ofta vittrat bort: ersatts av ett ständigt klättrande i ekorrhjulet.

Motståndet mot Adler-Karlssons idéer kom från såväl arbetsgivarhåll som från fackligt håll. Kritiken från arbetsgivarhåll var måhända väntad.

Gunnar Adler-Karlsson blickar ut över Anacapri. Bild och ©: Leif Zetterling.

Men även facken var kritiska. Adler-Karlsson menade att det var för att de försvarade egna positioner samt en ovilja att tänka om. Han föregrep måhända senare tiders debatt om en "social ekonomi" när han talar om att de som friställts inom den privata sektorn skulle kunna klara av en del av vårdbehoven. Facket invände att detta kunde försvåra deras krav på högre löner.

Vilket alternativ finns då? I "Tankar om den fulla sysselsättningen" tecknade han en skiss till ett nytt samhälle – ett system han menade var en syntes mellan kapitalism och socialism – enligt vilket samhället skulle delas in i fyra sektorer.

Materiella grundbehov

Den första var en nödvändighetssektor som – enligt Adler-Karlsson

– borde vara statlig och stå för människornas materiella grundbehov. I den skulle vi räkna fram summan av de behov som staten ska garantera. Vi skulle även beräkna storleken av den arbetsinsats som vid varje given teknisk utvecklingsnivå behövs för att producera dessa materiella nyttigheter.

Denna arbetsmängd fördelas proportionellt, såväl som en rättighet som en skyldighet över hela folket. Adler-Karlsson beräknade att det skulle krävas en arbetsinsats betydligt under dagens genomsnittliga livsarbets-tid för att ge människorna en materiell grundtrygghet.

För människor som eftersträvar en högre ekonomisk standard skulle det finnas en överflödssektor. Denna skulle vara en helt privat sektor för människor som är intresserade

av affärsverksamhet av olika slag. Där skulle man kunna köpa och sälja, spekulera, vinna eller förlora.

Det skulle också finnas en frihetssektor – med utrymme för kultur, sport, sociala relationer osv. Där kunde människor ägna sig åt att förverkliga sina drömmar – vilka de nu må vara. Där kunde den "lekande människan", människans kreativa behov kunna komma till sin rätt.

Slutligen skulle det – som i dagens samhälle – finnas en politisk maktsektor med politiker och allmänna val för att avgöra intresse-motsättningar. Det skulle dessutom behövas en konstitution som gjorde att de olika samhällsfärderna inte inkräktade på varandra.

Givetvis är detta endast en skiss – ingenting som kortsiktigt går att förverkliga på nationalstatens nivå.

Har hans utopi något att säga om dagens samhälle? I nutidens globala värld menar Adler-Karlsson att hans idéer fortfarande är aktuella, ja, faktiskt till och med nödvändiga. Det är – enligt en relativt ny uppskattning – 800 miljoner arbetslösa i världen. En utveckling som måste ses som en stor politisk utmaning. I en senare skrift argumenterar han för att makt-havarna för världens sju stora ekonomier borde börja fundera i nya termer. Idag finns ett misstroende från många vanliga människor kring den politiska och ekonomiska utvecklingen – det som kallas globaliseringen. En ny form av socialpolitik kanske då behövs för att ge makt-havarna ett nytt politiskt förtroende – en världsmedborgarlön. Något som skulle kunna ge världens människor en ekonomisk grundtrygghet mitt i all förändringshysteri. Frågan drivs idag av medlemmarna i BIEN – Basic Income Earth Network. Är deras www värd ett besök? Principen har för övrigt redan förverkligats på lokal nivå – t.ex. i den namibiska byn Otjivero.

Av Leif Jacobsson

Medarbetare på TAM-Arkiv och fil.mag i socialantropologi

En epokgörande milstolpe i televisionens historia var den första utsändningen utanför ett TV-hus den 12 april 1937 i England. Tio dagar innan – den 2 april 1937 – hölls en föreläsning i Sverige av en företrädare för BBC på inbjudan av Svenska Teknologföreningen (STF). Denna spännande händelse kan man följa genom TAM-Arkivs dokument.

Den första TV-utsändningen

Fackförbundet Sveriges Ingenjörer firar under 2011 sitt 150-årsjubileum. Dess historia går tillbaka till en studentförening som var verksam vid en föregångare till KTH. År 1887 fick den namnet, *Svenska Teknologföreningen (STF)*. På TAM-Arkiv finns delar av STF:s arkiv, som är en egen arkivbildare utanför ägaren Sveriges Ingenjörers arkiv. Här inryms också en underavdelning, *Svenska Elektroingenjörersföreningen (SEIF)*. I dess korrespondens återfinns ett antal spännande brev från 1930-talet, vilka är bra exempel på STF:s internationella kontakter vid denna tid.

I en engelskspråkig brevkorrespondens under senkvintern och våren 1937 mellan företrädare för *British Broadcasting Corporation (BBC)* och Ericsson i London och Stockholm samt mellan BBC och SEIF kan man följa planeringsprocessen för och det efterföljande meningsutbytet efter en föreläsning i Stockholm. Föreläsningen hölls den 2 april av den ansvarige projektledaren och transmissionsingenjören hos BBC, T.C.Macnamara, på inbjudan av SEIF. Den gick under namnet "The London Television Service". Korrespondensen innehåller ett flertal brev mellan februari och maj 1937.

Tre brev

Av särskilt intresse är tre brev som är daterade 3/2, 7/4 och 22/5. I ett

av de första omtalas besökets karaktär och eventuella innehåll. Denna korrespondens är mellan sir Noel Ashbridge – chefsingenjören vid BBC – och en T.Kirkham på Ericsson i London. Där omnämns det faktum att Macnamara var huvudansvarig för upprättandet av de första högupplösta reguljära TV-sändningarna i världen och de facto även av grundandet av det som idag är BBC One (från början kallat BBC Television Service): "He was responsible for supervising the erection of the station at the Alexandra Palace". Alexandra Palace är den viktorianska byggnad i London som användes för dessa utsändningar som skedde den 2 november 1936. Det är viktigt att poängtera att det inte rörde sig om de första TV-sändningarna! Dessa ägde rum i Tyskland i mars 1935 och utvidgades i omfång under de olympiska spelen i Berlin sommaren 1936. Det existerade vid denna tid, åren före andra världskriget, en "kapplöpning" mellan de bägge länderna och USA.

I brevet från 7/4 skriver SEIF till sir Noel på BBC om det framgångsrika mottagandet av föreläsningen i Stockholm: "The lecture proved to be a very great success not only to the lecturer but also to the British Broadcasting Corporation and the audience, which numbered about 150 prominent scientists and en-

gineers, was very interested in Mr Macnamaras historical exposé and technical report.". Här får vi också reda på vilka och hur många som såg Macnamaras framträdande och hur föreläsningen var uppbyggd.

Håkan Sterky bjöd Macnamara

Vem var det då som bjöd in Macnamara? I det sista brevet daterat 22/5 skriver Macnamara till Håkan Sterky, även han transmissionsingenjör och en av de ledande forskarna inom det teletekniska området på KTH och i Sverige vid denna tid, och då naturligtvis aktiv i SEIF. I brevet ber Macnamara om ursäkt för att inte ha svarat på ett tidigare brev och förklarar: "... but you will readily understand that the activities in connection with the Coronation Television Broadcast have absorbed all our time and energies during the last few weeks". Det finns tre aspekter att uppmärksamma med detta brev, dels kontakten mellan de två ledande transmissionsingenjörerna, dels att det är rimligt att tro att det var Sterky som också låg bakom SEIF:s inbjudan till Macnamara (som ledande forskare inom området), men framför allt dokumenterar brevet ännu ett steg i televisionens historia: den första utsändningen utanför ett TV-hus, s.k. Outside Broadcast. Detta inträffade den 12/4 1937 under kröningen av kung

Ink SE 3F 26/5 1937

THE BRITISH BROADCASTING CORPORATION

Broadcasting House, London, W.1

TELEPHONE: WELBECK 4468 TELEGRAMS: BROADCASTS, LONDON

ENGINEERING DIVISION

Reference: E/TCM

22nd May, 1937

Dear Dr. Sterky,

I must offer you my sincere apologies for not previously replying to your letter, but you will readily understand that the activities in connection with the Coronation Television Broadcast have absorbed all our time and energies during the last few weeks.

With regard to my submission of a precis of my lecture for publication in your journal, I have discussed this matter but am afraid it would not be entirely in order to do so in view of our arrangements with the British I.E.E. I regret that I am unable to assist you in this matter, but think there would be no objection to your writing a brief report on the meeting for publication in the ordinary course of events.

Hoping to have the pleasure of seeing you again in the near future,

Yours very sincerely,

T. C. Macnamara

George VI och var ett stort experiment, där tre Emitron-kameror (skapade av Marconi) vid Hyde Park Corner var länkade via kablar med Alexandra Palace. Föreläsningen inträffade alltså bara tio dagar före denna historiska händelse!

Vad dessa brev visar är en högst intressant inramning genom denna korrespondens från februari till maj 1937 av två milstolpar i televisionens utveckling och visar att dokument i STF:s arkiv kan belysa och sättas i sammanhang med en internationell historisk kontext.

Av Peter Wattman

Arkivarie på TAM-Arkiv

I det här dokumentet talas det om den första TV-utsändningen utanför ett TV-hus (Outside Broadcast). Svenska Teknologföreningens arkiv, TAM-Arkiv.

THE BRITISH BROADCASTING CORPORATION

Broadcasting House, London, W.1

TELEPHONE: WELBECK 4468 TELEGRAMS: BROADCASTS, LONDON

ENGINEERING DIVISION

Reference: E/NA

3rd February, 1937

Dear Mr. Kirkham,

With further reference to your letter of the 26th January, I think that we could arrange for Mr. T.C. Macnamara to go to Stockholm to give a lecture on Television. He was responsible for supervising the erection of the station at the Alexandra Palace, and could, I think, give a very interesting lecture. I think it would be preferable to entitle the lecture "The London Television Service". He would then describe the plant which has been established there, giving, of course, full credit to the manufacturers concerned.

I think that we should be obliged to ask the Swedish Institution to pay travelling expenses, as we should hardly be justified in meeting these ourselves, being a public body.

*St. Hill
Jan 27*

I don't know when they would like the visit to be made but, of course, Mr. Macnamara would like as much notice as possible, so that he can prepare the lecture carefully. He and another member of my staff are, as a matter of fact, writing a paper at the moment on the same subject for the Institution of Electrical Engineers, but I take it that what is asked for by the Swedish Institution is a lecture and not a paper. It would hardly do for him to present a paper to the Swedish Institution and then later on to present one to the British Institution. However, I think there would be no objection to his giving a lecture prior to the British I.E.E. paper.

Perhaps you would let me know later on whether this proposal is satisfactory to the Swedish people.

With kind regards,

Yours sincerely,

T. C. Macnamara

T. Kirkham, Esq.,
Messrs. Ericsson Telephones Ltd.,
67/73, Kingsway, W.C.2.

I det här dokumentet refereras till de första reguljära högupplösta TV-sändningarna. Svenska Teknologföreningens arkiv, TAM-Arkiv.

**GOD JUL &
GOTT NYTT ÅR!**

önskar
TAM-Arkiv

TAM-Arkiv

Post- och besöksadress: Grindstuvägen 48-50. 167 33 Bromma

Telefon växel: 08-54 54 15 60. Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7